

Józef Chałasiński

O społeczny kierunek Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Łódzkiego

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 10, 590-595

1948

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O SPOŁECZNY KIERUNEK WYDZIAŁU HUMANISTYCZNEGO UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

Z historii łódzkiego ośrodka nauk społecznych

Idea uniwersyteckiego ośrodka nauk społecznych ma już swoją historię. Wiąże się ona z przedwojenną Wolną Wszechnicą Polską w Warszawie i jej filią w Łodzi. Na kilka lat przed wojną istniejący na WWP Wydział Prawa i Nauk Ekonomiczno-społecznych przekształcił się w kierunku ekonomiczno-społecznym. Jakkolwiek w nazwie tego Wydziału był jeszcze „Wydział Prawa”, to jednak sekcja prawna tego Wydziału znajdowała się już przed wojną w końcowej fazie likwidacji. Przedwojenna WWP miała prawo wydawania dyplomów magistra nauk ekonomiczno-społecznych, ale nie miała prawa wydawania dyplomów magistra prawa.

Inicjatorem i głównym promotorem idei Wydziału Nauk Ekonomiczno-Społecznych WWP był przedwojenny dziekan tego Wydziału, zmarły tragicznie w czasie wojny Prof. dr Hipolit Gliwic. Dzięki inicjatywie Prof. Gliwica i jego konsekwencji w realizowaniu tego planu nauki ekonomiczno-społeczne były na tym Wydziale reprezentowane przez liczne wyspecjalizowane katedry ekonomiczne i społeczne. Gdy na innych wydziałach prawno-ekonomicznych były co najwyżej wykłady zleczone z socjologii o pomocniczym charakterze, to na Wydziale Prawa i Nauk Ekonomiczno-Społecznych WWP były dwie katedry socjologii: jedna socjologii ogólnej (Józef Chałasiński) i druga specjalnych dziedzin socjologii (Józef Obrębski). Z przedwojenną tendencją WWP do stworzenia silnego naukowego i pedagogicznego ośrodka nauk ekonomicznych i społecznych, w tym również i socjologii, wiąże się początek obecnego ośrodka socjologicznego w Łodzi. Podstawową ideą tego łódzkiego ośrodka socjologicznego było ściśle powiązanie socjologii z jednej strony z ekonomią a z drugiej z całą humanistyką.

Instytut Socjologiczny U. Ł. powstał w 1945 r. jako wyraz świadomego dążenia do realizacji przedwojennej idei socjologicznego ośrodka w ramach Wolnej Wszechnicy Polskiej. Tworzący się wówczas uniwersytecki ośrodek łódzki opierał się głównie na Wolnej Wszechnicy Polskiej. Ośrodek ten w okresie poprzedzającym dekret z dnia 24 maja 1945 r. stwarzający formalnie Uniwersytet Łódzki nosił nazwę „Państwowy Uniwersytet w Łodzi Wolna Wszechnica Polska”. Rektorem tego uniwersytetu był przedwojenny rektor Wolnej Wszechnicy Polskiej dr Teodor Vieweger. „Robotnik” z dnia 4 kwietnia 1945 r. ogłaszał, że „Wykłady na Wydziale Nauk Społecznych sekcji prawno-sądowej (magisterium prawa) i sekcji nauk ekonomicznych (magisterium nauk ekonomiczno-społecznych) rozpoczynają się z dniem 6 bm.”. Wtedy dwie katedry socjologiczne (socjologia — J. Chałasiński i socjologia szczegółowa — J. Obrębski), które zaczęły funkcjonować z początkiem kwietnia 1945 roku, znajdowały się na Wydziale Nauk Społecznych.

W owym czasie na Wydziale Nauk Społecznych przeważała jednak wbrew nazwie koncepcja studium prawnego z jednej strony, a czysto-ekonomicznego i techniczno-ekonomicznego (a nie społecznego) z drugiej strony. Stąd dwie

początkowe sekcje tego Wydziału nazywały się prawno-sądowa i ekonomiczna. Dekret z dnia 24 maja 1945 r. o utworzeniu Uniwersytetu Łódzkiego sankcjonował tę tendencję stwarzając Wydział „Prawno-Ekonomiczny”.

Na Wydziale Prawnym o takiej tradycyjnej orientacji, nastawionym przy tym na zawodowe szkolenie prawników i ekonomistów, socjologia zorientowana teoretycznie i badawczo nie miała odpowiednich warunków rozwoju. Toteż w związku z formalnym organizowaniem Uniwersytetu w oparciu o dekret z dnia 24 maja 1945 r. obydwie katedry socjologiczne przeniesione zostały na Wydział Humanistyczny, przy czym katedra socjologii szczegółowej dr Józefa Obrębskiego przemianowana została na katedrę etnologii. Gdy dekret z dnia 24 maja powoływał do życia Uniwersytet Łódzki, wtedy w łódzkim ośrodku uniwersyteckim była już trzecia katedra socjologii dr. Stanisława Ossowskiego, zaproszonego do Łodzi przez J. Chałasińskiego i J. Obrębskiego, z myślą stworzenia silnego ośrodka socjologicznego. Katedra socjologii Ossowskiego przemianowana została na katedrę teorii kultury. Inicjatywa przemianowania jednej katedry socjologicznej na katedrę etnologii (pojętej jako socjologia społeczeństw pierwotnych), a drugiej na teorię kultury (pojętej głównie jako socjologia kultury) wyszła od samych socjologów, którzy obawiali się, że idea kilkukatedrowego ośrodka socjologicznego nie jest jeszcze popularna i może natrafić na przeszkody.

Trzy wymienione katedry i związane z nimi zakłady weszły następnie w skład Instytutu Socjologicznego U. Ł., który powstał w drodze porozumienia profesorów zajmujących te katedry (J. Chałasiński, J. Obrębski i St. Ossowski). Zebranie konstytucyjne Instytutu odbyło się dnia 3 września 1945 r.

Nowy Uniwersytet Łódzki z nowym Rektorem na czele, którym został Prof. dr Tadeusz Kotarbiński¹⁾ znajdował się w stadium organizacji. W tym okresie w Instytucie Socjologicznym opracowany został projekt Wydziału Nauk Społecznych, który nie został jednak zrealizowany, ponieważ brak było ludzi, a i sama idea takiego wydziału była niepopularna.

W tym czasie Łódź była jeszcze gospodarczą stolicą Polski. Centralne instytucje gospodarcze znajdowały się w Łodzi. W Łodzi skupiali się ekonomiści młodego pokolenia. Zdawało się, że Łódzki Uniwersytet ma szanse stania się ośrodkiem naukowej myśli ekonomicznej. Złudzenia rozproszone zostały, gdy z przenoszeniem się centralnych instytucji gospodarczych z Łodzi do Warszawy, rozplynęło się łódzkie intelektualne środowisko ekonomiczne. Z tym odpływem intelektualistów z Łodzi do Warszawy, wiąże się kryzys sekcji ekonomicznej Wydziału Prawno-Ekonomicznego U. Ł.

Kryzys sekcji ekonomicznej na Uniwersytecie Łódzkim

Kryzys sekcji ekonomicznej spowodowany przez odpływ intelektualistów z Łodzi do Warszawy doszedł do punktu kulminacyjnego w 1948 r., kiedy Rada Główna do Spraw Nauki i Szkolnictwa Wyższego w lutym powołała spe-

¹⁾ Rektor Kotarbiński przejął agendy Uniwersytetu dnia 15 lipca 1945 r. z rąk tymczasowej Komisji Kierującej, składającej się z Prof. Prof. J. Chałasińskiego, M. Grotowskiego i St. Ossowskiego. Tymczasowa Komisja Kierująca powołana została przez Ministerstwo Oświaty w dniu 14 czerwca 1945 r.

cialny zespół¹⁾, którego zadaniem było m. in. rozpatrzenie sprawy dalszego istnienia sekcji ekonomicznej i wypowiedzenie swojej opinii na ten temat.

Zespół ten stwierdził następujący stan rzeczy:

a) Sekcja ekonomiczna U. Ł. nie wypracowała sobie dotychczas określonej koncepcji, która by uzasadniała jej rację bytu na Uniwersytecie Łódzkim. Skład przedmiotów wchodzących do programu studiów tej sekcji nie został dotąd przemyślany pod kątem widzenia praktyczno-zawodowych i naukowych zadań sekcji; program studiów nie uwzględnia nowej problematyki ekonomicznej i społecznej związanej z dokonującymi się przeobrażeniami Polski współczesnej.

b) Sekcja nie miała sprawnego kierownictwa naukowego i pedagogicznego. Wynikało to zarówno z braku sił naukowych, jak i z braku zainteresowań dla spraw tej sekcji ze strony Rady Wydziału.

c) Sekcja cierpiała na brak profesorów zasadniczych przedmiotów. Jedyną katedrą obsadzoną przez profesora mianowanego (Prof. W. Fabierkiewicz) to katedra ekonomii szczegółowej. Katedry o podstawowym znaczeniu dla sekcji, jak katedra ekonomii, katedra polityki ekonomicznej, katedra statystyki nie są w ogóle obsadzone.

Na podstawie przedstawionego stanu rzeczy zespół rozpatrzył następujące możliwości: a) zupełnej likwidacji sekcji ekonomicznej, b) zredukowania sekcji do roli czwartego kierunku specjalizacji w ramach magisterium prawa i c) przeobrażenia sekcji ekonomicznej w samodzielny Wydział Społeczny albo stworzenie Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych.

Opinię swoją z datą 28 kwietnia 1948 r. zespół przekazał Prezydium Rady Głównej do Spraw Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Po rozpatrzeniu wymienionych możliwości zespół stanął na stanowisku trzeciej koncepcji, tj. stopniowego przeobrażenia sekcji w osobny Wydział Społeczny, albo stworzenie Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych przez reorganizację Wydziału Humanistycznego w kierunku społecznym i przez włączenie do niego zreformowanej sekcji ekonomicznej.

Uzasadnienie Wydziału Społecznego

(Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych)

a) Zespół wyraził opinię, że zagadnienia społeczne nowoczesnego społeczeństwa ludowego nabierają tak doniosłego znaczenia, że jest uzasadnione, aby przynajmniej jeden Uniwersytet w Polsce miał specjalny ośrodek naukowy i pedagogiczny w tym zakresie.

b) Nie potrzeba rozwoździć się nad tym, że Łódź jako największe skupienie robotnicze w Polsce nadaje się szczególnie na siedzibę takiego wydziału społecznego.

¹⁾ W skład zespołu wchodził — Dr Józef Chałasiński, Prof. U. Ł. — jako przewodniczący, a jako członkowie: Prof. Dr Andrzej Grodek — Rektor S. G. H. w Warszawie, Dr Stanisław Mazur — Prof. U. Ł., Dr Adam Schaff — Prof. U. Ł.

c) Za Łodzią przemawia tutaj również fakt, że dla takiego wydziału już istnieją poważne punkty oparcia na Uniwersytecie Łódzkim: Instytut Socjologiczny na Wydziale Humanistycznym, Instytut Historyczny z silną orientacją społeczno-gospodarczą na Wydziale Humanistycznym, Zakład Pedagogiki Społecznej na Wydziale Humanistycznym i Zakład Polityki Społecznej na Wydziale Prawno-Ekonomicznym. Przyszły Wydział Społeczny powinien objąć społeczne działy obecnej Sekcji Ekonomicznej i społeczne działy obecnego Wydziału Humanistycznego.

d) Tak pomyślany Wydział Społeczny usuwałby możliwości dublowania pracy przez Uniwersytet i przez łódzką filię SGH. Dotychczasowe zainteresowania SGH w Łodzi były zwrócone nade wszystko na zagadnienia ekonomiki przedsiębiorstwa (na ogólnej podstawie ekonomicznej). W tym też kierunku nadal powinno SGH w Łodzi się rozwijać. Wydział Społeczny Uniwersytetu i SGH uzupełniałyby się więc doskonale i formy współpracy między nimi powinny być jak najbardziej ścisłe.

e) Tak pojęty Wydział Społeczny powinien być związany ścisłą współpracą z Wydziałem Humanistycznym. Zespół wyraża opinię, że więcej racji miałyby pomieszczenie nauk ekonomiczno-społecznych w obrębie Wydziału Humanistycznego, niż w obrębie Wydziału Prawa. Słuszne to jest zwłaszcza w odniesieniu do łódzkiego Wydziału Humanistycznego, którego rozwój idzie w kierunku społecznym. W tej chwili trudno jeszcze określić dokładną organizacyjną formę przyszłego Wydziału Społecznego Uniwersytetu Łódzkiego. Nie można wykluczyć z góry koncepcji Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych, za którą w Łodzi przemawia bardzo wiele.

(Nawiasem mówiąc pomysł Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych nie jest odosobniony. Prof. Lucien Febvre („Europe”, Janvier 1947), przedstawiając projekt reorganizacji akademickiego szkolnictwa na odcinku humanistyki i nauk społecznych rzuca myśl wielkiego „Ośrodka studiów humanistycznych, społecznych i kulturalnych”).

Z punktu widzenia szkolenia zawodowego Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych, kształciłby pracowników kultury i życia społecznego, a nie tylko nauczycieli szkół średnich, jak dotychczas Wydziały Humanistyczne. Program zawodowego szkolenia w ramach Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych musiałby być wypracowany z zainteresowanymi organizacjami takimi, jak Związki Zawodowe, T.U.R. i inne.

Jak z tego widać wracamy do pierwotnej koncepcji Wydziału Nauk Społecznych.

O społeczny kierunek Wydziału Humanistycznego U. Ł.

Ten nawrót do koncepcji Wydziału Nauk Społecznych wiąże się nie tylko z kryzysem sekcji ekonomicznej. Wiąże się także z problemem kierunków rozwoju łódzkiego Wydziału Humanistycznego. Nie ma w Polsce warunków na to, aby wszystkie wydziały humanistyczne rozwijały się wszechstronnie we wszystkich kierunkach. Życie narzuca konieczność specjalizacji tych wydziałów. Czterdzieści katedr łódzkiego Wydziału Humanistycznego nie może mieć w Łodzi jednakowych możliwości rozwojowych. Wiele z nich nie rozwinię się

w ośrodki badawczo-naukowe i zachowa charakter dydaktyczny lub pomocniczy.

Czy można wskazać jakiś dominujący kierunek rozwoju tego Wydziału? Odpowiadając na to pytanie, trzeba powiedzieć, że w Łodzi więcej względów niż gdzie indziej przemawia za społecznym kierunkiem Wydziału Humanistycznego. W tym sensie wypowiedziała się też Rada Wydziału Humanistycznego (22 kwietnia 1948 r.) i Senat U. Ł. (23 kwietnia 1948). W tym sensie wypowiedział się również na temat Wydziału Humanistycznego w Łodzi wspomniany Zespół Rady Głównej dla Spraw Nauki i Szkolnictwa Wyższego, uważając, że trzonem tego wydziału w Łodzi powinna być problematyka społeczna nowoczesnego społeczeństwa ludowego. Zespół wyraził opinię, że pod względem naukowym łódzki Wydział Humanistyczny powinien się rozwijać w kierunku objęcia całej problematyki kulturalnego życia nowoczesnego społeczeństwa ludowego, a pod względem kształcenia zawodowego powinien kształcić nie tylko nauczycieli szkół średnich lecz także pracowników kultury najwyższego poziomu potrzebnych do kulturalnych prac Związków Zawodowych, TUR'u, TUL'u, organizacji młodzieżowych itp.

Społeczny kierunek rozwoju Wydziału Humanistycznego U. Ł. ma już oparcie w kilku wyraźnie zarysowujących się ośrodkach zainteresowań społecznych na tym Wydziale: Instytut Socjologiczny, Zakład Historii Społeczno-Gospodarczej i Zakład Pedagogiki Społecznej.

Powołanie do życia międzywydziałowej Rady Nauk Społecznych i Historycznych¹⁾ (uchwała Rady Wydziału Humanistycznego z dnia 22. IV. 48 r. i Senatu z dnia 23. IV. 48 r.) obejmującej działy społeczne i historyczne Wydziału Prawno-Ekonomicznego i Humanistycznego jest wyrazem tendencji do zerwania z tradycją izolacji wydziałów o zbliżonych dziedzinach nauki. Jest to również wyrazem dążenia do wypracowania nowej koncepcji zarówno uniwersyteckiego Studium Społecznego, jak i Wydziału Humanistycznego. Sytuacja na Wydziale Humanistycznym U. Ł. dojrzała już do tego, aby powziąć decyzję co do jego kierunku rozwoju i co do podstawowych ośrodków nauki i pracy pedagogicznej, jakie ma on rozwijać, i pod tym kątem widzenia wprowadzić korektury organizacyjne i uzupełnienia personalne. Koncepcja Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych wydaje się dla Łodzi najbardziej uzasadniona.

Likwidacja sekcji ekonomicznej na Uniwersytecie Łódzkim.

Realizacja przedstawionych koncepcji dotyczy oczywiście ogólnopolskiej sieci szkół wyższych i uniwersytetów oraz specjalizacji poszczególnych ośrodków uniwersyteckich w ramach ogólnopolskiego planu rozwoju nauki. Rada Główna dla Spraw Nauki i Szkolnictwa Wyższego nie wykończyła jeszcze swoich prac w tym zakresie. Zanim to nastąpi konieczne są doraźne korektury organizacyjne w poszczególnych ośrodkach. Do takich korektur należy opiniodawcza uchwała Rady Głównej z dnia 10. VII. 1948 r. o zlikwidowaniu sekcji ekonomicznej na U. Ł. już od początku roku akademickiego 1948/49.

¹⁾ Przewodniczącym Rady jest Prof. Dr Józef Chałasiński, wice-przewodniczącym Prof. Dr Natalia Gąsiorowska-Grabowska.

Za likwidacją studiów ekonomicznych przy wydziałach prawnych wypowiedziała się również fachowa sekcja Prawno-Ekonomiczna Rady Głównej. Opinia tej sekcji wypowiedziała się za osobnymi wydziałami ekonomicznymi.

Decyzja Ministerstwa Ośw.¹⁾ o likwidacji sekcji ekonomicznej na U. Ł. nie przesądza tego, czy w przyszłości na tym uniwersytecie nie powinien powstać osobny Wydział Ekonomiczny, lub też Wydział Nauk Społecznych obejmujący także studia ekonomiczne. Uchwała ta jest wyrazem konieczności doraźnych korektur organizacyjnych. Uznając potrzebę istnienia w Łodzi akademickiego ośrodka studiów ekonomicznych, Rada Główna uważa, że w chwili obecnej praktyczne gwarancje rozwoju takiego ośrodka daje łódzka filia warszawskiej SGH. Nie przesądza to jednak tego, jak w przyszłości w ramach ogólnopolskiej sieci szkół akademickich ułoży się formalno-organizacyjny stosunek tej filii do Uniwersytetu Łódzkiego z jednej strony, a do SGH w Warszawie z drugiej strony. Na rok ak. 1948/1949 kierownictwo filii SGH w Łodzi obejmuje dr Remigiusz Bierzanek, prof. Uniwersytetu Łódzkiego.

Instytut nauk społecznych na Wydziale Humanistycznym

Równocześnie jest rzeczą konieczną wzmocnienie ośrodka nauk społecznych na Wydziale Humanistycznym U. Ł. **Dojrzała wydaje się koncepcja, aby w oparciu o istniejące katedry socjologiczne oraz inne katedry o charakterze społecznym stworzony został w ramach tego Wydziału Instytut nauk społecznych.**

Józef Chałasiński

¹⁾ Sekcja ekonomiczna została zlikwidowana już z początkiem roku akad. 1948/49. W związku z likwidacją sekcji ekonomicznej na Uniwersytecie Łódzkim tym ważniejsze i pilne staje się powzięcie decyzji co do społecznego kierunku rozwoju łódzkiego Wydziału Humanistycznego. Jeżeli sekcja ekonomiczna w tej chwili nie może stanowić podstawy dla rozwoju ośrodka nauk społecznych w Łodzi, to tym bardziej taki ośrodek należy rozwinąć w ramach możliwości Wydziału humanistycznego. Odosobniona katedra ekonomii pozostawiona na Wydziale Prawa jest z punktu widzenia organizacji nauki nonsensem. Powinna być przeniesiona na Wydział Humanistyczny, gdzie wiązałyby się z jednej strony z historią gospodarczą, a z drugiej — z socjologią, choć, oczywiście, mogłaby także służyć Wydziałowi Prawa.